

Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Riskli Sağlık Davranışları, Anne Baba Ergen İlişkileri ve Etkileyen Etmenler

Ayla HENDEKÇİ ¹ Hacer GÖK UĞUR ²

¹ Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

² Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Geliş Tarihi / Received: 17.12.2020, Kabul Tarihi / Accepted: 12.01.2021

*Bu çalışma, 30 Eylül-3 Ekim 2018 tarihlerinde III. Uluslararası Çocuk Koruma Kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur.

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, ergenlik dönemi öğrencilerinin riskli sağlık davranışları, anne baba ilişkileri ve etkileyen etmenleri incelemek amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve Yöntem:** Çalışma tanımlayıcı türdedir. Çalışmanın evrenini Karadeniz bölgesindeki bir il merkezinde 2017/2018 yılında öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmuştur (n=350). Veriler, Bilgi Formu, Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği ve Anne Baba Ergen İlişkileri Ölçeği ile toplanmıştır. Veriler, tanımlayıcı istatistikler, t testi, varyans analizi ve spearman korelasyon testi kullanılarak değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Ergenlerin yaşı ve cinsiyeti ile Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği ve Anne Baba Ergen İlişkileri Ölçeği puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0.05). Ergenlerin yaşadığı yer ve annelerinin eğitim düzeyi ile Anne Baba Ergen İlişkileri Ölçeği puanları arasında, gelir düzeyi ile Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği 'madde kullanımı' boyutu puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0.05). **Sonuç:** Ergenlerin riskli sağlık davranışları ile anne baba ergen ilişkileri arasında ilişki bulunmuştur. Ergenlerin ve ailelerinin madde kullanımı, beslenme ve fiziksel aktivite konusunda etkin şekilde bilgilendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Çocuk İlişkileri, Ergenlik, Riskli Davranış, Sağlık.

Investigation of Risky Health Behaviors, Parental Relationships and Factors Affecting of Adolescent Students

ABSTRACT

Aim: This study aims to investigate the risky health behaviors, parental relationships and factors affecting adolescent students. **Material and Methods:** The study is a descriptive type research. The study population was composed of secondary schools in the 2017/2018 year, located in a province in the Black Sea Region (n=350). The 'Information Form, Risky Health Behavior Scale, and the Parent-Adolescent Relationships Scale' were used to collect data. The data were evaluated using descriptive statistics, t test, analysis of variance and Spearman correlation test. **Results:** A significant correlation was found between the age and gender of the adolescents and the scores of the Risky Health Behaviors Scale and the Parent Adolescent Relationship Scale (p<0.05). There is a significant relationship between the place of residence of the adolescents and the education level of their mothers and the Parent Adolescent Relationship Scale scores, and between the income level and the 'substance use' dimension score of the Risky Health Behaviors Scale (p<0.05). **Conclusion:** A relationship was found between risky health behaviors of adolescents and parent-adolescent relationships. It is recommended that adolescents and their families be effectively informed about substance use, feeding and physical activity.

Keywords: Parent Child Relationships, Adolescence, Risky Behavior, Health.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Ayla HENDEKÇİ, Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Giresun, Türkiye

E-mail: ayla.hendekci@gmail.com

Bu makaleye atf yapmak için / Cite this article: Hendekci, A, Gök Uğur, H. (2021). Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Riskli Sağlık Davranışları, Anne Baba Ergen İlişkileri ve Etkileyen Etmenler. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 134-146. <https://doi.org/10.53424/balikesirsbd.842248>

©Copyright 2021 by the Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi.

BAUN Sağ Bil Derg 2021 OPEN ACCESS <https://dergipark.org.tr/tr/pub/balikesirsbd>
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Ergenlik dönemi fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan birçok değişimin görüldüğü ve hız kazandığı özel bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan değişimler sağlığı etkileyen davranışlar üzerinde belirleyicidir. Ergenin en önemli görevi bu değişimlere sağlıklı bir şekilde uyum sağlayabilmesidir (Geçkil ve Dünder, 2011; Ateş ve Akbaş, 2012). Erken yaşlarda kazanılan olumsuz sağlık davranışları hastalık yükünde artışlara ve erken ölümlere sebep olmaktadır (Bebiş, Akpunar, Özdemir, ve Kılıç, 2015). Bireyin içinde doğduğu ya da büyüdüğü ortamın özellikleri, aile ve çevresi ile olan ilişkisi sağlık durumunu yakından etkilemektedir. Bu nedenle erken dönemlerde sağlık risklerinin belirlenmesi, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürmelerinde etkili olacaktır (Sezer, 2010). Ergenlik döneminin kendine özgü özelliklerinin başında merak, deneyim yaşama ve risk alma davranışları gelmektedir (Semerci, 2016). Bu dönemde görülen bazı davranışlar riskli sağlık davranışı olarak kabul edilmektedir. Gençlik Risk Davranışı Gözetim Sistemi'ne göre bu davranışların içinde madde kullanımı, beslenme bozuklukları, fiziksel inaktivite, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, şiddet ve intiharlar yer almaktadır (YRBSS Overview, 2018). Ergenlik dönemindeki bireylerle yapılan birçok çalışma riskli sağlık davranışlarının bu dönemde yaygın olduğunu göstermektedir (Telef, 2014; Muslu ve Aygün, 2017). Bu dönemde riskli davranışların ortaya çıkmasında ergenlerin kendi sosyal çevreleri ve aile bireyleri ile olan etkileşimleri yakından ilişkilidir (Şimşek ve Çöplü, 2018). Ergenlik dönemi, çocukların aileleri ile güçlü çatışmalar yaşadığı bir geçiş dönemidir. Yapılan çalışmalar ergen ile anne baba ilişkilerindeki çatışmanın gelişim sürecinin bir parçası olduğunu ve ergenlerin davranışında ailesi, arkadaşları ve çevresinin önemli belirleyiciler olduğunu ortaya koymuştur (Lundberg ve Wuermlı, 2012; Santrock, 2014; Rattay ve ark., 2018). Anne babanın ergenle ilişkilerindeki olumsuz tutumların ergende düşük benlik saygısı, madde kullanımı, okul başarısında azalma ve davranış sorunlarına neden olduğu yapılan çalışmalarla ortaya koyulmuştur (Pinquart, 2017; Martinez ve ark., 2019). Bu sebeple sağlık davranışlarında anne, baba ve ergen ilişkisini anlamak oldukça önemlidir. Literatürde ergenlik dönemi öğrencilerinin riskli sağlık davranışları ve anne baba ilişkilerini değerlendiren çalışmalar oldukça sınırlıdır (Chow, Hart, Ellis, ve Tan, 2017; Taliaferro ve ark., 2020). Ergenlik döneminde gelişen riskli sağlık davranışlarının anne baba ilişkileriyle yakından ilişkili olduğu, bu ilişkiyi incelemenin yaşamın ilerleyen yıllarında gelişebilecek sağlık sorunlarının önlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple çalışma, ergenlik dönemi öğrencilerinin riskli sağlık davranışları, anne baba ilişkileri ve etkileyen etmenleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın türü

Bu çalışma tanımlayıcı türde yapılmıştır.

Araştırmanın evren ve örnekleme

Çalışma, Karadeniz bölgesindeki bir il merkezinde kura yöntemi ile belirlenen üç ortaokulda 2017/2018 eğitim

öğretim yılı içinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evren ve örneklemini erken ergenlik dönemindeki ortaokul öğrencileri oluşturmuştur (n=500). Olasılıksız örnekleme yöntemi ile ulaşılan 350 öğrenci çalışmaya dahil edilmiştir (%70). Araştırmaya ortaokul öğrencisi olan, velisi onay veren ve gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen öğrenciler dahil edilmiştir.

Veri toplama araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, Bilgi Formu, Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği ve Anne-Baba Ergen İlişkileri Ölçeği kullanılmıştır.

Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan form yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, gelir düzeyi, en uzun süre yaşanan yer, kendini sağlıklı bulma, aktivitelere katılma, katıldığı aktiviteler ve öğrencinin okul başarısı maddelerinin yer aldığı on sorudan oluşmaktadır (Gersh ve ark., 2018; Hendekci, 2019)

Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği (RSDÖ): Çimen (2003) tarafından geliştirilen ölçek 35 soru ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar, 'Beslenme, Psikososyal, Fiziksel Aktivite, Hijyen, Madde Kullanımı' şeklindedir. Ölçek 5'li likert türündedir. Ölçek, 35-175 arasında puanlanmaktadır. Ölçek puanlamasında ters kodlamalar yer almaktadır. Bu ters kodlamalar; 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23 ve 25. maddeleri kapsamaktadır. Ölçek son değerlendirmesinde ham puan üzerinden 20-100 arasında puanlama yapılır. Ölçekten ve alt boyutlarından alınan toplam puanların yüksek olması riskli sağlık davranışlarının yüksek, yani kişilerin riskte olduğunu gösterir. Ölçek Cronbach Alfası 0.86'dır (Çimen, 2013).

Anne-Baba Ergen İlişkileri Ölçeği (ABEİÖ): Kaner (2000) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılan ölçek 39 sorudan oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert türündedir. Ölçek iki başlıkta ele alınmakta olup ilk başlık olan 'Anne İlişkileri' 7 alt ölçekten (Yakın İletişim, Birlikte Etkinlikte Bulunma, Duyarlılık, Sevgi ve Güven, İzleme, Normların Düzenlenmesi ve Beklentileri Karşılama) ikinci başlık olan 'Baba İlişkileri' ise 8 alt ölçekten (Anne İlişkileri Ölçeğindeki tüm alt boyutlar ve Ev Kuralları) oluşmaktadır. Ölçek puanlamasında, anne ilişkilerinden 30 ile 150 arasında puan alınabilirken; baba ilişkilerinden 37 ile 185 arası puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği anne-babanın ergen üzerindeki kontrolünün ve ergenle ilişkisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek Cronbach Alfası; anne ilişkileri için 0.92 ve baba ilişkileri için 0.93'dür (Kaner, 2000). Bu çalışmada Cronbach Alfa değeri 0.82 olarak bulunmuştur.

Verilerin toplanması

Çalışmanın verileri, okul ortamında yüz yüze görüşme tekniği ile öz bildirim dayalı olarak ortalama 15 dakikada toplanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi

Veriler, SPSS 20.00 istatistik programında analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov ile değerlendirilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testler uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, t testi, varyans analizi ve

Spearman korelasyon testi kullanılmıştır. Araştırma için anlamlılık düzeyi $p<0.05$ alınmıştır.

Araştırmanın etik yönü

Çalışma için Giresun Üniversitesi bünyesindeki etik kuruldan 04.09.18 tarih ve 18 karar sayılı onay ve araştırmanın uygulandığı kurumdan izin alınmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerden ve ebeveynlerinden onam alınmıştır.

Çalışma kapsamındaki ergenlerin yaş ortalaması 12.27 ± 0.68 'dir ve %53.1'i kız öğrencidir. Ergenlerin %66'sının annesi, %62'sinin babası ilköğretim mezunu olup, %65.1'inin geliri giderine denk ve %46.9'u en uzun süre ilçede yaşamıştır. Ergenlerin %85.4'ünün kendisini sağlıklı bulduğu, %36.6'sının aktivitelere katıldığı ve %64.6'sının okul başarısını iyi olarak değerlendirdiği belirlenmiştir (Tablo 1).

BULGULAR

Tablo 1. Ergenlik dönemindeki öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı.

Tanıtıcı özellikler		n	%
Yaş (X±SS)		12.27±0.68	
Cinsiyet	Kız	186	53.1
	Erkek	164	46.9
Anne eğitimi	Okur-yazar değil	16	4.6
	İlköğretim mezunu	231	66.0
	Lise mezunu	75	21.4
	Üniversite mezunu	28	8.0
Baba eğitimi	Okur-yazar değil	2	0.6
	İlköğretim mezunu	217	62.0
	Lise mezunu	89	25.4
	Üniversite mezunu	42	12.0
Ailenin gelir durumu	Gelir giderden az	45	12.9
	Gelir gidere denk	228	65.1
	Gelir giderden fazla	77	22.0
En uzun süre yaşanan yer	Köy	42	12.0
	İlçe	164	46.9
	İl	109	31.1
	Büyük şehir	35	10.0
Kendini sağlıklı bulma	Evet	299	85.4
	Hayır	51	14.6
Aktivitelere katılma	Evet	128	36.6
	Hayır	222	63.4
Katıldığı aktiviteler(n=128)	Katılmayanlar	222	63.4
	Dans	26	7.4
	Tiyatro	26	7.4
	Spor	76	21.8
Okul başarısını değerlendirme	Çok iyi	82	23.4
	İyi	226	64.6
	Kötü	38	10.9
	Çok kötü	4	1.1
Toplam		350	100.0

X= Ortalama, SS = Standart sapma

Çalışma kapsamındaki ergenlerin yaşı ile RSDÖ 'madde kullanımı' alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Ergenlerin yaşı arttıkça madde kullanımı artmaktadır. Ergenlerin cinsiyeti ile RSDÖ tüm alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Erkek öğrencilerin riskli sağlık davranışları daha yüksektir. Ergenlerin gelir düzeyi ile RSDÖ 'hijyen ve madde kullanımı' alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit

edilmiştir ($p<0.05$). Geliri giderinden az olan ergenlerin hijyen ve madde kullanımı konusundaki riskli sağlık davranışları daha yüksektir. Ergenlerin kendini sağlıklı bulma durumları ile RSDÖ 'beslenme ve madde kullanımı' alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Kendini sağlıklı bulmayan öğrencilerin beslenme ve madde kullanımında riskli davranışları daha yüksektir. Ergenlerin okul başarılarını değerlendirme durumları ile RSDÖ 'beslenme' alt boyutu ve toplam ölçek puanı ortalamaları arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Okul başarısını kötü olarak belirten ergenlerin beslenme konusundaki riskli sağlık davranışları daha yüksektir (Tablo 2).

Tablo 2. Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile riskli sağlık davranışları ölçeği ve alt boyut puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Tanıtıcı özellikler		Beslenme	Psikososyal	Fiziksel Aktivite	Hijyen	Madde Kullanımı	RSDÖ Toplam
		X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
Yaş		12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68
	r	0.077	-0.058	0.042	-0.051	0.120*	0.013
	p	0.149	0.281	0.434	0.340	0.024	0.803
Cinsiyet	Kız	49.07±8.95	46.34±6.81	49.97±10.40	30.30±10.14	41.05±4.30	39.85±4.68
	Erkek	51.95±8.80	50.99±9.11	53.96±12.04	33.32±13.45	42.23±5.87	43.04±5.67
	t	-3.027	-5.438	-3.326	-2.384	-2.157	-5.770
	p	0.003	0.000	0.001	0.018	0.032	0.000
Anne eğitimi	Okur-yazar değil	51.70±9.55	49.63±6.08	54.69±15.11	36.50±13.77	40.63±3.10	42.64±5.90
	İlköğretim mezunu	50.65±9.16	48.42±7.96	51.84±11.76	31.95±12.19	41.58±5.23	41.43±5.43
	Lise mezunu	49.26±8.58	47.87±9.51	52.07±9.62	29.28±9.37	41.47±4.56	40.50±5.18
	Üniversite mezunu	50.91±8.47	50.50±8.62	49.64±9.99	33.57±13.44	42.68±6.45	42.14±5.35
	F	0.601	0.793	0.692	2.192	0.623	1.154
	p	0.615	0.499	0.557	0.089	0.600	0.327
Baba eğitimi	Okur-yazar değil	51.70±9.55	49.63±6.08	54.69±15.11	36.50±13.77	40.63±3.10	42.64±5.90
	İlköğretim mezunu	50.65±9.16	48.42±7.96	51.84±11.76	31.95±12.19	41.58±5.23	41.43±5.43
	Lise mezunu	49.26±8.58	47.87±9.51	52.07±9.62	29.28±9.37	41.47±4.56	40.50±5.18
	Üniversite mezunu	50.91±8.47	50.50±8.62	49.64±9.99	33.57±13.44	42.68±6.45	42.14±5.35
	F	0.207	0.665	1.453	0.200	0.689	0.356
	p	0.892	0.574	0.227	0.897	0.559	0.784
Gelir durumu	Gelir giderden az	50.67±9.75	49.07±9.19	53.56±13.88	36.27±14.93	43.44±7.89	42.67±6.86
	Gelir gidere denk	50.74±8.87	48.10±8.14	51.21±10.77	31.51±12.06	41.36±4.73	41.15±5.36
	Gelir giderden fazla	49.33±8.88	49.45±8.20	52.73±11.43	29.66±8.29	41.23±3.90	41.15±4.43
	F	0.732	0.884	1.104	4.571	3.4137	1.552
	p	0.482	0.414	0.333	0.011	0.034	0.213
En uzun yaşanılan yer	Köy	50.00±9.64	47.43±8.65	52.86±10.83	34.29±13.55	41.79±5.82	41.44±5.99
	İlçe	50.37±8.57	47.96±8.13	50.98±10.82	32.15±11.68	41.71±5.30	41.11±5.24
	İl	50.83±8.40	48.94±7.39	51.79±11.93	29.50±11.22	41.15±4.44	41.27±4.82
	Büyük şehir	49.92±11.80	51.14±10.71	54.86±12.45	33.49±12.16	42.29±5.47	42.55±6.97
	F	0.141	1.759	1.255	2.266	0.534	0.687
	p	0.935	0.155	0.290	0.081	0.659	0.560
Kendini sağlıklı bulma	Evet	49.81±8.67	48.49±8.07	52.16±11.03	31.40±11.53	41.27±4.46	41.13±5.22
	Hayır	54.01±10.01	48.67±9.60	50.00±13.08	33.57±13.81	43.53±7.76	42.63±6.24
	t	-3.126	-1.136	1.254	-1.206	-2.943	-1.849
	p	0.002	0.892	0.211	0.229	0.003	0.065
Aktivitelere katılma	Evet	50.71±8.96	48.95±8.78	52.27±11.53	30.56±9.31	41.60±4.82	41.44±5.13
	Hayır	50.25±9.01	48.27±8.00	51.60±11.28	32.38±13.12	41.60±5.30	41.29±5.56
	t	0.457	0.742	0.528	-1.378	0.004	0.254
	p	0.648	0.459	0.598	0.169	0.997	0.800
Okul başarısını değerlendirme	Çok iyi	47.74±9.56	47.68±8.09	49.94±9.61	30.00±12.06	41.52±4.76	39.90±5.17
	İyi	51.02±8.70	48.74±8.43	52.06±12.01	31.77±11.18	41.57±5.32	41.63±5.36
	Kötü	52.39±8.75	49.05±8.08	55.26±10.26	35.16±15.23	42.11±5.02	42.89±5.78
	Çok kötü	52.73±3.93	48.00±8.16	46.25±10.31	31.00±7.57	40.00±0.00	40.29±2.74
	F	3.547	0.389	2.291	1.646	0.260	3.332
	p	0.015	0.761	0.078	0.178	0.854	0.020

X= Ortalama, SS = Standart sapma

Çalışmada, ergenlerin yaşı ile Anne İlişkileri (Aİ) toplam puanı ve 'yakın iletişim' alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Ergenlerin yaşı arttıkça anneye ilişkileri ve yakın iletişimleri azalmaktadır. Ergenlerin cinsiyeti ile Aİ toplam puanı ve 'duyarlık, sevgi ve güven ve normların

düzenlenmesi' alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Kızlarda duyarlık, sevgi ve güven ve normların düzenlenmesi daha yüksektir. Ergenlerin annelerinin eğitim durumu ile Aİ toplam puanı ve 'sevgi ve güven' alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu

bulunmuştur ($p<0.05$). Annesi lise mezunu olan ergenlerin sevgi ve güveni ve anneye ilişkileri daha yüksektir. Ergenlerin en uzun süre yaşadığı yer ile Aİ toplam puanı ve ‘birlikte etkinlikte bulunma ve duyarlık’ alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Büyükşehirde yaşayan ergenlerin anneye ilişkileri, birlikte etkinlikte bulunma ve duyarlıkları daha yüksektir. Ergenlerin kendini sağlıklı bulma durumu ile Aİ toplam puanı ve ‘sevgi ve güven’ ve ‘izleme’ alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Kendini sağlıklı bulan ergenlerin anneye ilişkileri, sevgi ve güven ile

izlemleri daha yüksektir. Ergenlerin aktivitelere katılma durumu ile Aİ toplam puanı ve ‘sevgi ve güven’ ve ‘normların düzenlenmesi’ alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Aktivitelere katılan ergenlerde sevgi ve güven ile normların düzenlenmesi daha yüksektir. Ergenlerin okul başarısını algılama durumu ile Aİ toplam puanı ve ‘normların düzenlenmesi’ alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Okul başarısını çok kötü olarak algılayan ergenlerde normların düzenlenmesi daha yüksektir (Tablo 3).

Tablo 3. Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile anne ilişkileri ve alt boyutları puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Tamtıcı özellikler		Yakın ilişkim	Birlikte etkinlikte bulunma	Duyarlık	Sevgi ve güven	izleme	Normların düzenlenmesi	Beklentileri karşılama	Aİ Toplam
		X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
Yaş	r	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68
	p	-0.151**	-0.088	-0.028	0.022	-0.04	-0.0580	-0.061	-0.109*
		0.005	0.099	0.605	0.676	0.42	0.276	0.257	0.042
Cinsiyet	Kız	23.35±4.97	21.97±3.72	22.78±4.71	23.62±4.30	16.17±3.0	14.05±4.14	8.52±4.23	130.47±150.00
	Erkek	22.59±6.39	20.95±6.21	21.46±3.40	22.77±3.26	16.52±5.26	13.07±2.60	8.20±1.92	125.57±20.09
		t	1.265	1.881	2.960	2.076	-0.775	2.611	0.877
		p	0.207	0.061	0.003	0.039	0.439	0.009	0.381
									0.010
Anne eğitimi	Okuryazar değil	20.75±4.92	18.75±5.98	20.13±4.46	22.06±2.67	16.69±2.91	13.13±1.75	7.38±2.63	118.88±19.24
	İlköğretim mezunu	23.07±6.05	21.35±5.61	22.28±4.67	23.03±3.01	16.27±4.71	13.49±2.19	8.19±1.91	127.68±18.33
	Lise mezunu	23.36±4.96	22.33±3.09	22.37±2.64	24.31±5.90	16.79±3.06	14.25±6.29	9.09±6.21	132.51±15.17
	Üniversite mezunu	22.64±4.64	21.96±3.16	21.79±3.02	22.61±3.44	15.50±3.47	12.93±2.92	8.50±1.45	125.93±15.70
	F	0.986	2.425	1.463	2.932	0.699	1.361	1.894	3.236
		p	0.399	0.066	0.224	0.034	0.255	0.130	0.022
Baba eğitimi	Okuryazar değil	25.50±2.12	22.50±2.12	23.50±0.71	24.00±1.41	18.00±0.00	15.00±0.00	10.00±0.00	138.50±3.54
	İlköğretim mezunu	22.82±6.08	21.23±4.46	22.25±4.78	23.36±4.26	16.19±4.65	13.71±4.05	8.20±1.96	127.77±17.57
	Lise mezunu	23.21±5.21	21.53±4.13	21.91±3.08	23.01±3.30	16.47±3.84	13.47±2.51	8.87±5.78	128.47±18.76
	Üniversite mezunu	23.29±4.61	22.74±8.65	22.17±2.95	22.90±2.77	16.74±2.65	13.17±2.46	8.12±1.67	129.12±16.76
	F	0.273	1.076	0.208	0.305	0.344	0.427	1.074	0.311
		p	0.845	0.359	0.891	0.821	0.734	0.360	0.818
Gelir durumu	Gelir giderden az	22.98±9.59	20.49±5.15	22.22±9.12	22.24±3.32	15.62±3.51	13.13±2.08	7.51±2.27	124.20±22.49
	Gelir gidere denk	23.01±4.88	21.79±5.26	22.12±2.81	23.36±4.26	16.28±2.95	13.54±2.17	8.53±3.85	128.62±16.01
	Gelir giderden fazla	22.95±4.88	21.19±4.35	22.26±3.03	23.39±2.71	16.92±6.99	14.04±6.36	8.40±1.94	129.16±19.28
	F	0.004	1.413	0.038	1.663	1.395	1.024	1.736	1.326
		p	0.996	0.245	0.963	0.191	0.360	0.178	0.267

X= Ortalama, SS = Standart sapma

Tablo 3 (Devam). Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile anne ilişkileri ve alt boyutları puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Tanıtıcı özellikler		Yakın iletişim	Birlikte etkinlikte bulunma	Duyarlık	Sevgi ve güven	İzleme	Normların düzenlenmesi	Beklentileri karşılama	Alt Toplam
		X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
En uzun yaşamları yer	Köy	21.86±4.95	19.79±5.26	20.55±3.60	22.05±4.24	15.48±3.43	13.55±2.10	9.02±8.28	122.29±20.89
	İlçe	23.21±6.54	21.45±4.44	22.20±3.08	23.53±4.72	16.52±5.25	13.42±2.38	8.18±1.93	128.52±17.18
	İl	22.89±4.81	21.55±3.45	22.53±5.94	23.07±2.50	16.02±3.12	13.68±5.43	8.22±1.90	127.96±17.50
	Büyük şehir	23.66±4.60	23.54±9.47	22.77±1.86	23.66±1.63	17.49±2.13	14.20±1.35	8.91±1.50	134.23±15.04
	F p	0.812 0.488	3.590 0.014	2.642 0.049	1.856 0.137	1.756 0.155	0.495 0.686	1.084 0.356	2.987 0.031
Kendini sağlıklı bulma	Evet	23.19±5.66	21.58±5.04	22.32±4.26	23.39±3.79	16.58±4.28	13.53±2.22	8.44±3.52	129.02±17.00
	Hayır	21.84±5.74	21.00±5.20	21.24±3.72	22.22±4.18	14.94±3.76	14.00±7.60	7.94±2.06	123.18±20.92
	t p	1.569 0.118	0.749 0.454	1.713 0.088	2.022 0.044	2.563 0.011	-0.88 0.376	0.985 0.325	2.191 0.029
Aktiviteler e katılma	Evet	22.88±4.82	21.95±3.46	22.50±2.38	23.80±4.85	16.73±5.49	14.26±4.69	8.45±1.63	130.58±13.52
	Hayır	23.06±6.13	21.23±5.78	21.97±4.94	22.89±3.12	16.11±3.31	13.21±2.59	8.32±4.03	126.78±19.63
	t p	-0.278 0.781	1.297 0.196	1.142 0.254	2.150 0.032	1.306 0.193	2.690 0.007	0.358 0.721	1.938 0.053
Okul başarısını değerlendirme	Çok iyi	23.24±5.11	21.32±4.31	22.20±3.29	23.23±2.42	16.51±3.26	13.68±2.10	8.51±1.84	128.70±16.61
	İyi	23.04±5.96	21.62±5.50	22.32±4.58	23.25±4.43	16.15±3.20	13.46±2.25	8.34±3.95	128.19±17.64
	Kötü	22.16±5.15	20.89±4.03	21.18±3.67	23.05±2.87	17.24±9.04	12.76±2.81	8.11±1.78	125.39±19.98
	Çok kötü	23.00±6.68	23.25±2.06	21.75±2.50	23.25±2.36	15.00±3.65	27.00±24.67	9.50±0.58	142.75±20.04
	F p	0.331 0.803	0.419 0.740	0.812 0.488	0.028 0.994	0.901 0.441	23.941 0.000	0.284 0.837	1.241 0.295

X= Ortalama, SS = Standart sapma

Çalışmada, ergenlerin yaşı ile Baba İlişkileri (Bİ) toplam puanı ve 'yakın iletişim' alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ergenlerin yaşı arttıkça babayla ilişkileri ve yakın iletişimlerini azalmaktadır. Ergenlerin cinsiyeti ile Bİ ve 'duyarlılık ve normların düzenlenmesi' alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Kızlarda duyarlılık ve normların düzenlenmesi daha yüksektir. Ergenlerin en uzun süre yaşadığı yer ile Bİ toplam puanı ve 'birlikte etkinlikte bulunma' alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Büyükşehirde

yaşayanların babayla ilişkileri ve birlikte etkinlikte bulunmaları daha yüksektir. Ergenlerin kendini sağlıklı bulma durumu ile Bİ toplam puanı ve 'sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve ev kuralları' alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Kendini sağlıklı bulan ergenlerde baba ilişkileri, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve ev kuralları daha yüksektir. Ergenlerin aktivitelere katılma durumu ile Bİ toplam puanı ve 'normların düzenlenmesi' alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Aktivitelere katılan ergenlerde normların düzenlenmesi daha yüksektir (Tablo 4).

Tablo 4. Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile baba ilişkileri ve alt boyutları puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Tanıtıcı özellikler		Yakın İletişim	Birlikte etkinlikte bulunma	Duyarlılık	Sevgi ve güven	İzleme	Normların düzenlenmesi	Beklentileri karşılama	Ev kuralları	Bi Toplam
		X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
Yaş		12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68	12.27±0.68
	r p	-0.159** 0.003	-0.088 0.099	-0.022 0.685	0.007 0.898	-0.072 0.178	-0.023 0.674	-0.061 0.257	-0.060 0.267	-0.112* 0.036
Cinsiyet	Kız	30.24±6.26	21.97±3.72	27.18±5.01	18.84±2.07	15.99±3.15	26.95±3.35	8.52±4.23	8.78±1.45	158.47±17.92
	Erkek	29.82±7.66	20.95±6.21	25.90±3.94	18.35±2.82	16.32±5.25	26.15±4.13	8.20±1.92	8.50±1.59	154.20±23.27
	t p	0.563 0.574	1.881 0.061	2.647 0.008	1.87 0.062	-0.731 0.465	1.982 0.048	0.877 0.381	1.752 0.081	1.936 0.054
Anne eğitimi	Okuryazar değil	27.69±6.31	18.75±5.98	24.19±5.42	18.13±2.19	16.50±2.94	26.38±3.52	7.38±2.63	8.50±2.07	147.50±23.16
	İlköğretim mezunu	30.00±7.23	21.35±5.61	26.69±5.02	18.56±2.55	16.02±4.76	26.65±3.63	8.19±1.91	8.62±1.50	156.08±21.54
	Lise mezunu	30.73±6.35	22.33±3.09	26.84±3.08	19.09±1.53	16.69±3.06	26.85±3.72	9.09±6.21	8.99±1.30	160.63±17.43
	Üniversite mezunu	29.89±6.34	21.96±3.16	26.32±3.13	18.04±3.49	15.54±3.11	25.29±4.81	8.50±1.45	8.11±1.81	153.64±18.44
	F p	0.868 0.458	2.425 0.066	1.624 0.184	1.724 0.162	0.70 0.547	1.290 0.278	1.894 0.130	2.524 0.058	2.239 0.084
Baba eğitimi	Okur-yazar değil	32.00±1.41	22.50±2.12	27.00±4.24	19.50±0.71	17.50±0.71	27.00±4.24	10.00±0.00	10.00±0.00	166.00±2.83
	İlköğretim mezunu	29.83±7.26	21.23±4.46	26.72±3.34	18.67±2.26	15.94±4.74	26.72±3.34	8.20±1.96	8.73±1.40	155.97±20.24
	Lise mezunu	30.19±6.80	21.53±4.13	26.44±4.72	18.51±2.79	16.40±3.72	26.44±4.72	8.87±5.78	8.53±1.76	156.82±23.19
	Üniversite mezunu	30.69±5.72	22.74±8.65	26.10±3.54	18.52±2.75	16.60±2.44	26.10±3.54	8.12±1.67	8.43±1.61	157.81±17.90
	F p	0.252 0.860	1.076 0.359	0.115 0.951	0.197 0.898	0.499 0.683	0.381 0.767	1.074 0.360	1.226 0.300	0.249 0.862
Gelir durumu	Gelir giderden az	29.67±10.98	20.49±5.15	26.58±9.44	17.87±3.03	15.40±3.55	26.40±3.83	7.51±2.27	8.84±1.24	152.76±25.90
	Gelir gidere denk	30.11±6.16	21.79±5.26	26.53±3.28	18.68±2.39	16.13±2.91	26.69±3.46	8.53±3.85	8.64±1.60	157.08±19.16
	Gelir giderden fazla	30.05±6.17	21.19±4.35	26.74±3.53	18.87±2.23	16.62±7.09	26.34±4.52	8.40±1.94	8.58±1.45	156.81±21.68
	F p	0.076 0.927	1.413 0.245	0.063 0.939	2.595/ 0.076	1.175 0.310	0.306 0.737	1.736 0.178	0.446 0.640	0.835 0.435

X= Ortalama, SS = Standart sapma

Tablo 4 (Devam). Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile baba ilişkileri ve alt boyutları puan ortalamalarının karşılaştırılması.

Tanıtıcı Özellikler		Yakın iletişim	Birlikte etkinlikte bulunma	Duyarlık	Sevgi ve güven	İzleme	Normların düzenlenmesi	Beklentileri karşılama	Ev kuralları	Bİ Toplam
		X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
En süre yaşamlan yer	Köy	28.31±6.05	19.79±5.26	24.93±4.20	17.71±3.66	15.55±3.42	26.29±4.11	9.02±8.28	8.29±1.69	149.88±24.02
	İlçe	30.35±7.92	21.45±4.44	26.69±3.39	18.76±2.44	16.27±5.28	26.59±3.94	8.18±1.93	8.71±1.51	157.01±20.44
	İl	29.83±5.87	21.55±3.45	26.80±6.39	18.59±2.12	15.85±3.16	26.22±3.61	8.22±1.90	8.53±1.49	155.60±20.02
	Büyük şehir	31.29±5.86	23.54±9.47	27.37±2.16	19.09±1.27	17.20±2.27	27.97±2.47	8.91±1.50	9.17±1.38	164.54±17.18
	F p	1.393 0.245	3.590 0.014	2.312 0.076	2.544 0.056	1.208 0.307	2.039 0.108	1.084 0.356	2.513 0.058	3.367 0.019
Kendini sağlıklı bulma	Evet	30.30±6.85	21.58±5.04	26.75±4.61	18.76±2.14	16.37±4.34	26.81±3.45	8.44±3.52	8.74±1.48	157.74±19.79
	Hayır	28.53±7.38	21.00±5.20	25.61±4.27	17.75±3.74	14.84±3.52	25.18±5.03	7.94±2.06	8.14±1.69	148.98±24.15
	t p	1.685 0.093	0.749 0.454	1.646 0.101	2.759 0.006	2.377 0.018	2.907 0.004	0.985 0.325	2.631 0.009	2.824 0.005
Aktivitelere katılma	Evet	30.08±6.36	21.95±3.46	27.00±2.78	18.90±1.93	16.65±5.40	27.09±3.04	8.45±1.63	8.79±1.38	158.91±15.89
	Hayır	30.02±7.28	21.23±5.78	26.34±5.34	18.45±2.70	15.86±3.42	26.27±4.09	8.32±4.03	8.57±1.60	155.05±22.91
	t p	0.078 0.938	1.297 0.196	1.305 0.193	1.647 0.100	1.680 0.094	1.973 0.049	0.358 0.721	1.285 0.200	1.686 0.093
Okul başarısını değerlendirme	Çok iyi	30.51±6.29	21.32±4.31	26.80±3.67	18.70±2.26	16.46±3.01	26.74±3.61	8.51±1.84	8.87±1.52	157.91±19.11
	İyi	30.16±7.19	21.62±5.50	26.69±4.93	18.56±2.55	15.92±3.28	26.67±3.70	8.34±3.95	8.59±1.55	156.56±21.01
	Kötü	28.21±6.57	20.89±4.03	25.50±4.29	18.76±2.44	16.89±9.18	25.74±4.36	8.11±1.78	8.53±1.35	152.63±22.77
	Çok kötü	30.75±8.85	23.25±2.06	26.00±2.94	18.50±1.91	15.50±2.65	25.50±3.87	9.50±0.58	8.75±1.50	157.75±12.84
	F p	1.044 0.373	0.419 0.740	0.836 0.475	0.112 0.953	0.792 0.499	0.845 0.470	0.284 0.837	0.742 0.527	0.574 0.632

X= Ortalama, SS = Standart sapma

Ergenlerin, RSDÖ toplam puanı ile Aİ toplam puanı arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ergenlerin anneye ilişkisi arttıkça riskli sağlık davranışları azalmaktadır. Ergenlerin, RSDÖ toplam puanı ile Bİ

toplam puanı arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Ergenlerin babayla ilişkisi arttıkça riskli sağlık davranışları azalmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Ergenlerin riskli sağlık davranışları ölçeği alt boyutları ile anne-baba ergen ilişkileri ölçeği alt boyutları puan ortalamaları arasındaki ilişki.

		Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği Alt Boyutları						RSDÖ Toplam
		Beslenme	Psikososyal	Fiziksel Aktivite	Hijyen	Madde Kullanımı		
Anne İlişkileri Alt Boyutları	Yakın İletişim	r	0.248**	-0.152**	-0.171**	-0.263**	-0.107*	-0.296**
		p	0.000	0.004	0.001	0.000	0.046	0.000
	Birlikte Etkinlikte Bulunma	r	-0.137*	-0.173**	-0.082	-0.266**	-0.109*	-0.259**
		p	0.010	0.001	0.126	0.000	0.042	0.000
	Duyarlık	r	-0.215**	-0.070	-0.140**	-0.279**	-0.137*	-0.269**
		p	0.000	0.191	0.009	0.000	0.010	0.000
	Sevgi ve Güven	r	-0.224**	-0.106*	-0.111*	-0.264**	-0.027	-0.266**
		p	0.000	0.048	0.038	0.000	0.618	0.000
	İzleme	r	-0.221**	-0.136*	-0.038	-0.206**	-0.046	-0.237**
		p	0.000	0.011	0.476	0.000	0.391	0.000
Normların Düzenlenmesi	r	-0.121*	-0.062	0.009	-0.197**	-0.081	-0.156**	
	p	0.024	0.250	0.871	0.000	0.130	0.003	
Beklentileri Karşılama	r	-0.157**	-0.122*	-0.147**	-0.201**	-0.056	-0.231**	
	p	0.003	0.023	0.006	0.000	0.295	0.000	
Aİ Toplam	r	-0.315**	-0.206**	-0.171**	-0.411**	-0.141**	-0.422**	
	p	0.000	0.000	0.001	0.000	0.008	0.000	
Baba İlişkileri Alt Boyutları	Yakın İletişim	r	-0.262**	-0.141**	-0.171**	-0.251**	-0.096	-0.308**
		p	0.000	0.008	0.001	0.000	0.074	0.000
	Birlikte Etkinlikte Bulunma	r	-0.137*	-0.173**	-0.082	-0.266**	-0.109*	-0.259**
		p	0.010	0.001	0.126	0.000	0.042	0.000
	Duyarlık	r	-0.238**	-0.088	-0.149**	-0.293**	-0.119*	-0.292**
		p	0.000	0.098	0.005	0.000	0.026	0.000
	Sevgi ve Güven	r	-0.272**	-0.173**	-0.132*	-0.277**	-0.119*	-0.336**
		p	0.000	0.001	0.013	0.000	0.026	0.000
	İzleme	r	-0.233**	-0.157**	-0.062	-0.178**	-0.022	-0.244**
		p	0.000	0.003	0.244	0.001	0.683	0.000
	Normların Düzenlenmesi	r	-0.246**	-0.177**	-0.054	-0.232**	-0.078	-0.285**
		p	0.000	0.001	0.316	0.000	0.143	0.000
	Beklentileri Karşılama	r	-0.157**	-0.122*	-0.147**	-0.201**	-0.056	-0.231**
		p	0.003	0.023	0.006	0.000	0.295	0.000
Ev Kuralları	r	-0.294**	-0.203**	-0.075	-0.218**	-0.009	-0.309**	
	p	0.000	0.000	0.159	0.000	0.865	0.000	
Bİ Toplam	r	-0.346**	-0.229**	-0.178**	-0.375**	-0.128*	-0.434**	
	p	0.000	0.000	0.001	0.000	0.017	0.000	

*p<0.05, **p<0.01

TARTIŞMA

Ergenlik dönemi öğrencilerinin riskli sağlık davranışları, anne baba ilişkileri ve etkileyen etmenleri incelemek amacıyla yapılan çalışmanın bulguları bu bölümde tartışılmıştır. Ergenlik döneminde riskli sağlık davranışlarının bazı demografik özelliklerden etkilendiği bilinmektedir (Geçkil ve Dündar, 2011; Muslu ve Aygün, 2017). Bu çalışmada ergenlerin yaşı arttıkça, madde kullanımının arttığı bulunmuştur. Ergenlerde riskli sağlık davranışlarının değerlendirildiği bir çalışmada yaş ile madde kullanımının doğru orantılı olarak arttığı, ebeveyn bildirimlerine dayanan başka bir çalışmada benzer şekilde ergenlerin yaşları ile madde kullanımında artış olduğu ifade edilmiştir (Çavuş, Çavuş, ve Görpelioglu, 2017; Gersh ve ark., 2018). Ergenlerin cinsiyeti ile RSDÖ tüm alt boyut puanları değerlendirildiğinde erkek öğrencilerin riskli sağlık davranışları daha yüksek bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda benzer şekilde erkek cinsiyetteki ergenlerin riskli sağlık davranışları daha çok sergilediği ifade edilmiştir (Çavuş, Çavuş, ve Görpelioglu, 2017; Çavdar ve ark., 2016; Zhang ve ark., 2019). Çalışmaya katılan ergenlerin gelir düzeyi ile RSDÖ 'hijyen ve madde kullanımı' alt boyut puan ortalamalarına göre geliri

giderinden az olan ergenlerin hijyen ve madde kullanımı konusundaki riskli sağlık davranışları daha yüksektir. Gelir düzeyi, ergenlerde hem hijyen davranışlarını hem de madde kullanımlarını etkilemektedir. Literatür incelendiğinde yapılan az sayıda çalışmada ergenlerin hijyen davranışları sosyoekonomik ve demografik durumlarıyla ilişkilendirilmiştir (Kırım ve Hırça, 2015; Fıncı ve Çoban, 2016). Ayrıca madde kullanımının sosyoekonomik durumla birlikte değiştiğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Yıldız, 2017; Şener ve Akkuş, 2018). Çalışmaya katılan ergenlerin kendini sağlıklı bulma durumları ile RSDÖ 'beslenme ve madde kullanımı' alt boyut puanları değerlendirildiğinde kendini sağlıklı bulmayanların beslenme ve madde kullanımı riskli davranışları daha yüksektir. Bu durum kendilerini sağlıklı bulmamalarından kaynaklanabileceği gibi mevcut olan riskli beslenme ve madde kullanımı durumlarından da kaynaklanabilir. Benzer durumun ortaya koyulduğu çalışmalar az sayıdadır. Yapılan bir çalışmada, ergenlerde algılanan sağlık ile beslenme durumunun ilişkili olduğu (Khammassi ve ark., 2019), farklı bir çalışmada ise madde kullanımının ilişkili olduğu belirtilmiştir (Karayağız Muslu ve Aygün, 2017). Çalışmaya katılan

ergenlerin okul başarılarını değerlendirme durumları ile RSDÖ 'beslenme' alt boyutu ve toplam ölçek puanı ortalamaları arasında ilişki olup; okul başarısını kötü olarak belirten ergenlerin riskli sağlık davranışları daha yüksektir. Ergenlik dönemindeki beslenme kişisel, ailesel ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişmekte olup bu çalışmaya göre beslenmenin okul başarısını yakından etkilediği söylenebilir. Yapılan çalışmalar okul başarısı ve riskli davranışların birbiri ile ilişkili olduğunu göstermekte ve bu çalışmayı desteklemektedir (Geçkil ve Dündar, 2011; Haspolat, 2016; Das ve ark., 2017). Çalışmada, ergenlerin yaşı ile anne ilişkileri ve 'yakın iletişim' alt boyutu puan ortalamaları arasında negatif yönde ilişki olup ergenlerin yaşı arttıkça anneye ilişkileri ve yakın iletişimlerinin azaldığı bulunmuştur. Ergenlik dönemi, aile içi ilişkilerde azalma, akran ilişkilerinde ise artma ile karakterizedir (Hacıoğlu, 2016). Çalışmamız beklenen bu durumu desteklemektedir. Farklı yaş gruplarındaki ergenlerin aile ilişkilerinde zamanla azalma olduğu ve yaşla birlikte azaldığı ifade edilmiştir (Pardini, Fite, ve Burke, 2008). Çalışmada, ergenlerin yaşı ile baba ilişkileri ve 'yakın iletişim' alt boyutu puan ortalamaları arasında negatif yönde ilişki olup ergenlerin yaşı arttıkça babayla ilişkileri ve yakın iletişimlerinin azaldığı bulunmuştur. Aynı durum ergenlerin anne ile ilişkilerinde de görülmüştür. Nitekim ergenlerle yapılan çalışmalarda yaş ve ebeveyn ilişkilerinin değiştiği, yaş arttıkça aile ilişkilerinde azalma olduğu bilinmektedir (Pardini, Fite, ve Burke, 2008). Çalışmamız bu yönüyle literatürle benzerlik göstermektedir. Çalışmaya katılan kız ergenlerde anne ilişkileri alt boyutlarından 'duyarlık, sevgi ve güven ve normların düzenlenmesi' puan ortalamaları daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Bunun sebebinin kızların erkeklerden farklı duygusal süreçlerden geçmesi olduğu düşünülebilir. Literatürdeki çalışmalar arasında ergenlerin cinsiyetlerine göre anne baba iletişimlerinin bazı davranışları sergilemelerinde etkili olduğu, yapılan bir çalışmada kız ergenlerin anne ile iletişimlerinin anlamlı derecede yüksek olduğu ifade edilmiştir (Totan ve Yöndem, 2007; Moral ve Kumcağzı, 2019). Çalışmada, kız ergenlerinde baba ilişkileri alt boyutlarından 'duyarlılık ve normların düzenlenmesi' alt boyut puan ortalamaları daha yüksektir. Aile ilişkileri ergen gelişiminde önemli olup anne baba ikili ilişkileri açısından değişiklik gösterebilir. Literatür ergenlik dönemindeki kızlarda aile ilişkilerini farklı içsel süreçlerle ilişkilendirmektedir (Metin, Harma, Gökçay, ve Bahçivan Saydam, 2017; De Los Reyes, Ohannessian, ve Racz, 2019). Çalışmamızdaki bu farklılığın nedeni, literatürde ifade edildiği gibi kızlarda görülen farklı içsel süreçler olabilir. Çalışmada, anne eğitim durumunun ergenlerin anne ilişkilerinde etkili olduğu, eğitim durumu lise olan anneye ilişkide 'sevgi ve güven'in daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışmamızı destekler nitelikte anne eğitim durumunun yüksek olmasının ergenleri birçok açıdan etkilediği, sevgi ve güven duygusu açısından

katkı sağladığı görülmektedir (Brand ve Klimes-Dougan, 2010). Bu durumun özellikle eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuk yetiştirme konusundaki farkındalıkları ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada, ergenlerin uzun süre yaşadığı yer büyükşehir olanlar için 'anneyle ilişkileri, birlikte etkinlikte bulunma ve duyarlılıkları' daha yüksek bulunmuştur. Büyükşehirde yaşama durumu imkanlara daha kolay ulaşılması açısından avantaj olarak düşünülebilir. Bu durum, birlikte etkinlikte bulunma ve duyarlılık açısından beklenen bir sonuçtur. Nitekim ergenin doğup büyüdüğü ve yaşadığı çevrenin anne baba ve ergen ilişkilerini etkilediği belirtilmektedir (Sezer, 2010). Çalışmada, ergenlerin en uzun süre yaşadığı yer büyükşehir olanların babayla ilişkileri ve 'birlikte etkinlikte bulunmaları' daha yüksek bulunmuştur. Baba ile iletişimleri yüksek olan ergenlerin birlikte yaptıkları aktiviteler artmaktadır (Kocayörük, 2016). Çalışmamızda yine büyükşehirde yaşayanların olanakları nedeniyle babalarıyla birlikte etkinlikte bulunmaları etkilenmiş olabilir. Çalışmada, kendini sağlıklı bulan ergenlerin 'anneyle ilişkileri, sevgi ve güvenleri ve izlemleri' daha yüksektir. Sağlıklı bireylerin aile ve çevresel olarak koruyucu özelliklere sahip olduğu, ebeveyn ya da akrabalar tarafından sağlanan sevgi ve güven ortamının sağlığı desteklediği, riskli davranışları azalttığı bilinmektedir (Harris, Vazsonyi, ve Bolland, 2017; Metin, Harma, Gökçay, ve Bahçivan Saydam, 2017). Literatür çalışmamızı bu yönüyle desteklemektedir. Çalışmaya göre, ergenlerin kendini sağlıklı bulma durumu ile 'baba ilişkileri, sevgi ve güven, izleme, normların düzenlenmesi ve ev kuralları' puanları daha yüksektir. Ergenlerin kendilerini sağlıklı kabul etmesinde anne-baba ilişkileri önemli bir rol oynar (Branje, 2018). Nitekim yapılan bir çalışmada ergenlerin anne baba ile ilişkileri ve iyi oluş halleri arasında olumlu bir ilişki olduğu ifade edilmiştir (Kocayörük, 2012). Çalışmada aktivitelere katılan ergenlerin anneye ilişkilerinde 'sevgi ve güven, normların düzenlenmesi' daha yüksektir. Sosyal aktivitelere katılan ergenlerin aile üyeleri ve çevresiyle ilişkilerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Haspolat ve ark, 2016; Rackensperger, 2012). Aktivitelere katılma durumu düzen ve disiplin sağlayacağından ergenlerin anne ile ilişkilerinin bu açıdan daha iyi olması beklenen bir durumdur. Çalışmada, aktivitelere katılan ergenlerin baba ilişkileri ile 'normların düzenlenmesi' alt boyutu puan ortalamaları arasında ilişki olduğu, aktivitelere katılan ergenlerde normların düzenlenmesinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan bir çalışma, anne-babanın dışa dönük ve sosyal olması durumunda ergenlerin duygusal ilişkileri ve kişisel özelliklerinde normlara uygun hareket ettiğini ortaya koymuştur (Bilgin, 2017). Bu durum çalışmamızı dolaylı olarak desteklemektedir. Çalışmada, okul başarısını çok kötü olarak algılayan ergenlerin anneye ilişkilerinde 'normların düzenlenmesi' daha yüksektir. Norm sözlük anlamı olarak 'belli kurallara uymak ve düzenleme' anlamına gelir (TDK, 2020). Aileye ait

bazı sosyo-demografik özelliklerin ergenlerin okul başarısını etkilediği bilinmektedir (Haspolat ve ark., 2016; Garcia Crespo, Fernández Alonso ve Muñiz Fernández, 2019). Literatürde benzer özellikteki bir çalışmada aile ilişkilerinin okul başarısını etkilediği görülmüştür (Pereira ve ark., 2015). Çalışmamızda özellikle annelerle ilişkilerinde norm ve kurallara daha çok uyan ergenlerin okul başarısını kötü olarak algılaması dikkat çekicidir. Bu durumun öğrencilerin okul başarısı durumuyla aile içinde annelerin daha çok ilgileniyor olmasıyla; diğer taraftan norm ve kurallara daha fazla uyan öğrencilerin kendilerinden başarı beklentilerinin daha fazla olmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada ergenlerin, riskli sağlık davranışları ölçeği ile hem anne ilişkileri hem de baba ilişkileri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, ergenlerin anne ve baba ile ilişkisi arttıkça riskli sağlık davranışlarının azaldığı bulunmuştur. Anne-baba ile olan ilişkilerin ergenlik gibi özel bir dönemde önemli olduğu, ergenin yaşam kalitesini artırdığı ve riskli davranışlarını azalttığı bilinmektedir (Branje, 2018; Weymouth, Buehler, Zhou, Henson, ve 2016). Çalışmada ergenlerin anne baba ilişkileri arttıkça riskli sağlık davranışlarının azalmasında ergenlik dönemi gibi önemli süreçte çocukların aileleri tarafından desteklenmesinin sağlık davranışları açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada ergenlerin anne-baba ergen ilişkilerinin riskli sağlık davranışlarını etkilediği belirlenmiştir. Ergenlerin anne-baba ile ilişkisi arttıkça riskli sağlık davranışlarının azaldığı bulunmuştur. Ergenlerin yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, kendini sağlıklı bulma ve okul başarı durumlarının riskli sağlık davranışlarını etkilediği tespit edilmiştir. Ergenlerin yaşı, cinsiyeti, uzun süre yaşadığı yer, kendini sağlıklı bulma ve aktivitelerle katılma durumlarının anne ve baba ilişkilerini etkilediği belirlenmiştir. Buna göre, ergenlik dönemindeki öğrencilerin madde kullanımı, beslenme ve fiziksel aktivite konusunda okul, aile ve öğrenci işbirliği içinde rehberlik servisleri ve sağlık profesyonelleri tarafından bilgilendirilmesi ve desteklenmesi önerilmektedir. Benzer çalışmaların daha büyük örneklem gruplarında yapılması, riskli sağlık davranışları ile anne baba ergen ilişkisine farklı bakış açıları kazandırarak gerekli önlemlerin erken dönemde alınmasına katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Çalışmaya katılan öğrencilere katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

Çıkar çatışması beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Yazar katkıları

Yazının ortaya çıkması ve sürdürülmesine katkıda bulunma: HA, UGH.

Plan, tasarım: HA, UGH.

Finansman: HA, UGH.

Materyal: HA, UGH.

Veri toplanması / toplanan verilerin analize hazırlanması için işlemesi: HA, UGH.

Veri analizi: UGH.

Literatürün gözden geçirilmesi: HA, UGH.

Kaleme alma ve düzeltmeler: HA, UGH.

Kontrol etme ve gözden geçirme: HA, UGH.

Kurumsal ve finansal destek beyanı

Kurumsal ve finansal destek yoktur.

KAYNAKLAR

- Ateş, F. B., & Akbaş, T. (2012). Ergenlerde görülen kural dışı davranışların aile işlevselliği ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 337-352.
- Bebiş, H., Akpunar, D., Özdemir, S. & Kılıç, S. (2015). Assessment of health promotion behavior of adolescents in a high school. *Gulhane Medical Journal*, 57(2), 129-135.
Doi: <https://doi.org/10.5455/gulhane.43275>
- Bilgin, M. (2017). Ergenin beş faktör kişilik özellikleri ile sosyal yetkinlik, bilişsel hatalar ve anne baba beş faktör kişilik özellikleri ilişkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(1), 230-250. <https://doi.org/10.21547/jss.284859>
- Brand, A. E., & Klimes-Dougan, B. (2010). Emotion socialization in adolescence: The roles of mothers and fathers. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2010(128), 85-100.
<https://doi.org/10.1002/cd.270>
- Branje, S. (2018). Development of parent-adolescent relationships: Conflict interactions as a mechanism of change. *Child Development Perspectives*, 12(3), 171-176. <https://doi.org/10.1111/cdep.12278>
- Chow, C. M., Hart, E., Ellis, L., & Tan, C. C. (2017). Interdependence of attachment styles and relationship quality in parent-adolescent dyads. *Journal of Adolescence*, 61, 77-86.
<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.09.009>
- Çavdar, S., Sümer, E. Ç., Eliaçık, K., Arslan, A., Koyun, B., Korkmaz, N., ... & Alikışifoğlu, M. (2016). İzmir'de liseye devam eden ergenlerin sağlık davranışları. *Turkish Pediatrics Archive*, 51(1), 22-34.
- Çavuş, F. Ö., Çavuş, U. Y. & Görpeliöğlu, S., (2017). Ankara ilindeki ergenlerde riskli davranışların sıklığı, dağılımı. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21(1), 2-16. <https://doi.org/10.15511/tahd.17.00102>
- Çimen, S. (2003). 15- 18 yaş grubu gençlerde 'Riskli Sağlık Davranışları Ölçeği' nin geliştirilmesi. Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Das, J. K., Salam, R. A., Thornburg, K. L., Prentice, A. M., Campisi, S., Lassi, Z. S., ... & Bhutta, Z. A. (2017). Nutrition in adolescents: physiology, metabolism, and nutritional needs. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1393(1), 21-33.
<https://doi.org/10.1111/nyas.13330>
- De Los Reyes, A., Ohannessian, C. M., & Racz, S. J. (2019). Discrepancies between adolescent and parent reports about family relationships. *Child Development Perspectives*, 13(1):53-58.
<https://doi.org/10.1111/cdep.12306>

- Fıncı, N., & Çoban, G. İ. (2016). Erzurum ilinde yatılı bir ortaokuldaki öğrencilerin temizlik ve hijyen algıları. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 7-12. <https://doi.org/10.5505/bsbd.2016.04695>
- García Crespo, F. J., Fernández Alonso, R., & Muñiz Fernández, J. (2019). Resilient and low performer students: Personal and family determinants in european countries. *Psicothema*, 31(4), 363-375. <https://doi.org/10.7334/psicothema2019.245>
- Geçkil, E., & Dündar, Ö. (2011). Turkish adolescent health risk behaviors and self-esteem. *Social Behavior and Personality*, 39, 219-228. <https://doi.org/10.2224/sbp.2011.39.2.219>
- Gersh, E., Richardson, L. P., Katzman, K., Spielvogel, H., Arghira, A. C., Zhou, C., & McCarty, C. A. (2018). Adolescent health risk behaviors: parental concern and concordance between parent and adolescent reports. *Academic Pediatrics*, 18(1), 66-72. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2017.08.012>
- Hacıoğlu, N. Adölesan Sağlığı. İçinde: B. Erci (Ed.) Halk Sağlığı Hemşireliği, Ankara: Göktaş Basın Yayın ve Dağıtım. 2016; 122-35.
- Harris, C., Vazsonyi, A. T., & Bolland, J. M. (2017). Bidirectional relationships between parenting processes and deviance in a sample of inner-city African American youth. *Journal of Research on Adolescence*, 27(1), 201-213. <https://doi.org/10.1111/jora.12267>
- Haspolat, Y. K., Karabe, M., Karabel, D., Kelekci, S., Tuncel, T., Şen, V., ... & Tan, İ. (2016). Ergen polikliniğine başvuran olguların sosyodemografik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Dicle Medical Journal*, 43(1), 62-66. <https://doi.org/10.5798/diclemedj.0921.2016.01.0639>
- Hendekci, A. (2019). Sosyodemografik açıdan farklı özellikteki adölesanların duygu düzenleme durumlarının belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(4), 259-266. <https://doi.org/10.17049/ataunihem.491273>
- Kaner, S. (2000). Kontrol kuramına dayalı ana-baba ergen ilişkileri ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33(1-2), 67-75. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000025
- Karayağız Muslu, G., & Aygün, Ö. (2017). Ergenlerin riskli sağlık davranışlarının ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(4), 242-250.
- Khammassi, M., Miguet, M., O'Malley, G., Fillon, A., Masurier, J., Damaso, A. R., ... & Boirie, Y. (2019). Health-related quality of life and perceived health status of adolescents with obesity are improved by a 10-month multidisciplinary intervention. *Physiology & Behavior*, 210, 112549. <https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2019.05.010>
- Kırım, C., & Hırça, N. (2015). Lise öğrencilerinin kişisel hijyen ve temizlik alışkanlıklarının fen okuryazarlığına göre değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 790-802. <https://doi.org/10.14686/buefad.v4i2.5000138700>
- Kocayörük, E. (2012). Öz-belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 24-37.
- Kocayörük, E. (2016). Ergen gelişiminde aile işlevleri ve baba katılımı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 37-45.
- Lundberg, M., & Wuermlı, A. (Eds.). (2012). Children and youth in crisis: Protecting and promoting human development in times of economic shocks. The World Bank.
- Martínez, I., García, F., Fuentes, M. C., Veiga, F., García, O. F., Rodrigues, Y., ... & Serra, E. (2019). Researching parental socialization styles across three cultural contexts: Scale ESPA29 bi-dimensional validity in Spain, Portugal, and Brazil. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(2), 197. <https://doi.org/10.3390/ijerph16020197>
- Metin, G. T., Harma, M., Gökçay, G., & Bahçivan-Saydam, R. (2017). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerde olumsuz yaşam olayları, özdenetim becerisi ve problem davranışlar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 32(79), 1-14.
- Moral, R., & Kumcağız, H. (2019). Internet Addiction in Adolescence: Evaluation from Mother, Father and Peer Relationship Perspectives. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 335-346.
- Muslu, G., & Aygün, O. (2017). Ergenlerin riskli sağlık davranışlarının ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(4), 242-250.
- Pardini, D. A., Fite, P. J., & Burke, J. D. (2008). Bidirectional associations between parenting practices and conduct problems in boys from childhood to adolescence: The moderating effect of age and African-American ethnicity. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(5), 647-662. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9162-z>
- Pereira, S., Santos, J. N., Nunes, M. A., Oliveira, M. G., Santos, T. S., & Martins-Reis, V. D. O. (2015). Health and education: a partnership required for school success. *CoDAS*, 27(1), 58-64. <https://doi.org/10.1590/2317-1782/20152014053>
- Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873-932. <https://doi.org/10.1037/dev0000295>
- Rackensperger, T. (2012). Family influences and academic success: The perceptions of individuals using AAC. *Augmentative and Alternative Communication*, 28(2), 106-116. <https://doi.org/10.3109/07434618.2012.677957>
- Rattay, P., Von Der Lippe, E., Mauz, E., Richter, F., Hölling, H., Lange, C. & Lampert, T. (2018). Health and health risk behaviour of adolescents—Differences according to family structure. Results of the German KiGGS cohort study. *PLoS one*, 13(3), e0192968. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0192968>
- Santrock, J. W. (2014). Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi (G. Yüksel. Trans. G. Yüksel Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Semerci, M. (2016). Lise son sınıf öğrencilerinde riskli sağlık davranışları ve algılanan sosyal destek ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi: Erzincan Üniversitesi, Erzincan.

- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19.
- Şener, D. K., & Akkuş, D. (2018). Lise Öğrencilerinin Madde Kullanmama Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(3), 405-429.
<https://doi.org/10.15805/addicta.2018.5.3.0024>
- Şimşek, H., & Çöplü, F. (2018). Lise öğrencilerinin riskli davranışlar gösterme düzeyleri ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 18-30.
<https://doi.org/10.31592/aeusbed.358223>
- Taliaferro, L. A., Jang, S. T., Westers, N. J., Muehlenkamp, J. J., Whitlock, J. L., & McMorris, B. J. (2020). Associations between connections to parents and friends and non-suicidal self-injury among adolescents: The mediating role of developmental assets. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 25(2), 359-371.
10.1177/1359104519868493
- Telef, B. B. (2014). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 591-604.
- Totan, T., & Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Türk Dil Kurumu. Norm. <https://sozluk.gov.tr/> E.T: 03.05.2020
- Weymouth, B. B., Buehler, C., Zhou, N., & Henson, R. A. (2016). A meta-analysis of parent-adolescent conflict: Disagreement, hostility, and youth maladjustment. *Journal of Family Theory & Review*, 8(1), 95-112.
<https://doi.org/10.1111/jftr.12126>
- Yıldız, M. (2017). Lise öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmaya ilişkin öz-yeterliğinin incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 70-77. YRBSS Overview. <https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/overview.htm> E.T: 19.08.2019
- Zhang, Y. Y., Lei, Y. T., Song, Y., Lu, R. R., Duan, J. L., & Prochaska, J. J. (2019). Gender differences in suicidal ideation and health-risk behaviors among high school students in Beijing, China. *Journal of Global Health*, 9(1), 010604.
<https://doi.org/10.7189/jogh.09.010604>.